

Jornades sobre dona, demografia i canvi social (Sant Sebastià, 1990)

Montserrat Solsona*

Résumé / Abstract / Resumen / Resum

Le 15 et le 16 novembre 1990 ont eu lieu à Saint Sébastien des journées sur «La démographie et le changement social», organisées par le Forum Féministe María de Maeztu; leur but a été de discuter le rôle de la femme dans les changements démographiques récents dans les pays occidentaux et, plus précisément en ce qui concerne la diminution de la natalité.

* * *

A seminar on «Demography and Social Change» was held in San Sebastian on 15th and 16th November 1990, under the auspices of the María de Maeztu Feminist Forum. The objective of the seminar was to discuss the role of women in recent demographic changes (especially the fall in birth rates) in the Western World.

* * *

La celebración en San Sebastián de las jornadas sobre «Demografía y cambio social» los días 15 y 16 de noviembre de 1990, organizadas por el Forum Feminista María de Maeztu, tuvieron por objeto discutir el papel de la mujer en los recientes cambios demográficos en los países occidentales, y más concretamente en el descenso de la natalidad.

* * *

La celebració a Sant Sebastià de les jornades sobre «Demografia i canvi social» els dies 15 i 16 de novembre de 1990, organitzades pel Forum Feminista María de Maeztu, van tenir per objectiu discutir el paper de la dona en els recents canvis demogràfics als països occidentals, i més concretament en el descens de la natalitat.

* Departament de Geografia, Universitat Autònoma de Barcelona, 08193 Bellaterra.

Els dies 15 i 16 del mes de novembre de 1990 se celebraren a Sant Sebastià les jornades sobre «Demografia i canvi social» organitzades pel Forum Feminista María de Maetzu. L'objectiu de les jornades era discutir el paper de la dona en els canvis demogràfics més recents dels països occidentals, i concretament en el descens de la natalitat, en un context més ampli que tingués present tant la situació demogràfica mundial com els problemes de l'anomenat Tercer Món. La idea va sorgir pel desacord de les membres del Forum Feminista amb els termes del debat actual sobre la davallada de la fecunditat, el qual, capficat amb el tema de qui pagarà les pensions, no contempla variables tan rellevants com les escasses expectatives de reducció de l'atur, la feble vinculació de les dones amb el mercat de treball i el dret de la futura «tercera edat» a no ser considerada com un excedent demogràfic.

La directora de Emakunde (Institut Basc de la Dona), Txaro Arteaga, va fer l'obertura de les jornades, en basc i en castellà, amb una revisió dels factors de la davallada de la fecunditat –treball de les dones, generalització dels anticonceptius, individualisme– i dels aspectes de la nova realitat demogràfica del País Basc, que són percebuts per la societat basca com a «problemes»: envelliment de la població, falta de mà d'obra autòctona i immigració, i pèrdua de l'euskera.

A continuació, va intervenir el filòsof Jesús Mosterin, qui va encetar la discussió amb un estil força punyent. El seu missatge va ser molt clar: en nom de la felicitat dels humans i de la salvació del planeta cal que es freni, amb els mitjans que calgui, la reproducció dels éssers humans. Aquesta és l'única solució per als països del Tercer Món. «La biosfera está enferma de cáncer. Y el tumor maligno somos nosotros, la humanidad. El cáncer consiste en la multiplicación desordenada de un tejido a expensas de los demás». En el debat argumentà que la pobresa no és un problema de distribució dels recursos; som massa gent, n'hi ha prou per a tots. Jo diria, de tota manera, que l'afirmació que una natalitat més baixa és una condició suficient per gaudir d'una millor qualitat de vida no és pas sostenible.

Penso que va anar molt bé que el següent conferenciant fos l'economista Tomás Jiménez, consultor de les Nacions Unides en matèria de població, per recordar que en molts països del Tercer Món, en els darrers 15 anys s'havia assolit una reducció de la fecunditat de l'ordre del cinquanta per cent. El problema és que en el món hi ha més de tres-cents milions de parelles que no volen tenir més fills i que no poden accedir a mesures de planificació familiar. Per tant, en aquest terreny, els objectius marcats per les polítiques nacionals i internacionals de reduir el creixement de la població topen amb el problema de la manca de recursos. La població mundial continuarà creixent; la propera

dècada naixeran mil cinc-cents milions de persones, serà la generació més nombrosa de tota la història. De la intervenció de Tomás Jiménez, durant la qual va fer una ressenya dels problemes demogràfics més candents de la societat actual, jo en recolliria la denúncia que va fer dels arguments que utilitzen els governs europeus per implantar la política de control de la immigració provinent dels països més pobres. Cal reconèixer, va dir, que aquests immigrants no fan pas la competència als treballadors europeus. Cal definir una acció concertada basada en la reducció d'aquest tipus de proteccionisme i una solució compartida al problema del deute extern.

La conferència de la geògrafa Aurora García Ballesteros, sobre «La dona, clau de la conducta demogràfica», va obrir la segona sessió de les jornades, parlant de les inquietuds que genera la nova situació demogràfica i de les possibles alternatives. Avui, la fecunditat a Espanya és més baixa que a molts països europeus. Aquest és un fet que motiva les preocupacions actuals per la renovació de les generacions, per l'envelliment de la població i pel finançament de les pensions. En primer lloc, Aurora García Ballesteros considera que cal valorar aquestes baixes taxes de fecunditat en el context internacional. Per altra banda, si el descens de la fecunditat ha modificat l'equilibri entre els diferents segments d'edat, caldrà pensar en un nou model social. En relació amb les pensions, si el que convé és augmentar el nombre de cotitzants, la professora plantejà: Per què no pensem a incrementar les taxes d'activitat femenines? Qualsevol mesura demogràfica que es prengui ha d'anar acompanyada d'altres que facin que no recaigui sobre la dona el treball domèstic, el qual cada dia inclou més responsabilitats, com la cura dels ancians i la gestió de la llar. Només serà possible obrir noves perspectives demogràfiques si la dona participa en les decisions que tant l'afecten i si els poders públics són conscients d'aquesta problemàtica.

Eva Bernhardt, demògrafa de la Universitat d'Estocolm, va parlar dels canvis que, en matèria de nupcialitat, formes familiars i fecunditat, han tingut lloc a Suècia en els darrers deu anys. A tothom va interessar la història recent d'aquest país, que des de fa set anys està vivint una considerable revifalla de la fecunditat, i que assolí l'any 1990 un índex (2,1 fills per dona) que garanteix el reemplaçament de les generacions. Aquesta recuperació no s'ha donat pas sobre la base de la tradicional divisió del treball entre gèneres. Com a conseqüència de determinades polítiques socials que des de fa temps s'inspiren en el principi d'una societat més igualitària entre homes i dones, les responsabilitats familiars són més compartides: els permisos d'excedència del treball amb motiu del naixement d'un fill, per exemple, els agafen en la mateixa proporció pares i mares; i cada vegada és més freqüent que el pare es quedi a casa quan

algun fill està malalt. Val a dir, però, que en la mesura que l'home s'incorpora a les tasques reproductives decreix l'interès per tenir més fills. Val a dir, també, que les taxes d'activitat, pràcticament iguals entre homes i dones, amaguen la «trampa» del treball a temps parcial, ja que de les persones que treballen menys de 35 hores setmanals, només un set per cent són homes. Per altra banda, la segregació ocupacional té plena vigència: les dones són mestres, infermeres, secretàries, etc.

En la tercera i darrera sessió van participar-hi com a conferenciants Montserrat Solsona, demògrafa de la Universitat Autònoma de Barcelona, Enrique Morán, de l'Institut Basc d'Estadística, i Andrés Valentín, del Departament d'Estadística del Govern de Navarra. Montserrat Solsona va centrar la seva intervenció en la participació de la dona en l'activitat econòmica dins l'Estat espanyol. D'entrada criticà les estadístiques oficials sobre la població activa perquè, concebudes a la mesura dels homes, exclouen gran part del treball realitzat per les dones, com a mestresses de casa, com a ajudes familiars o com a treballadores submergides. A continuació va parlar de la relació entre activitat laboral i fecunditat, dels canvis produïts en el cicle familiar i en l'experiència laboral de les dones. La integració creixent de la dona en el mercat de treball, va dir, no ha anat acompanyada d'una superació de la discriminació que pateix en tots els nivells: ocupacional, sòcio-econòmic, salarial, etc. Tampoc no s'ha avançat gaire en la socialització del treball reproductiu, però per a les generacions femenines més joves, el matrimoni i el naixement del primer fill no impliquen una renúncia de l'activitat laboral. Finalment argumentà la importància d'incorporar la dimensió territorial en l'estudi del treball de la dona a l'Estat espanyol i es mostrà partidària de promoure una major flexibilitat per tal que homes i dones puguin compartir en les mateixes condicions la família i el treball.

Enrique Morán va fer una exposició acurada de l'evolució demogràfica del País Basc i destacà que, després d'un segle (1875-1975) de creixement ininterromput de la seva població, ara es trobava en una conjuntura de creixement zero, motivada tant pel moviment migratori com pel moviment natural. Els saldos migratoris són negatius des de 1977. La fecunditat en els últims deu anys s'ha reduït en un cinquanta per cent, i ha assolit el nivell més baix de l'Estat, segons el qual només tindrien descendència un seixanta per cent de les dones en edat reproductiva. Pel que fa a la nupcialitat, factor determinant de la fecunditat, segons l'indicador conjuntural de nupcialitat de 1986-87, només es casaria un cinquanta per cent de la població. Féu notar, però, que les dades anuals són una ficció, i que un retard, un canvi de calendari dels esdeveniments, accentua encara més la degradació de la intensitat dels fenòmens. La

intervenció d'Andrés Valentín també es va centrar en la situació d'estancament demogràfic d'Euskal Herria, fortament condicionada per la situació econòmica. Va introduir la problemàtica de les zones rurals on, a causa de l'emigració de les dones, l'índex de masculinitat és altíssim i en conseqüència el de solteria. A continuació va reprendre el tema de l'activitat econòmica, tot donant més arguments en contra de la validesa de les categories utilitzades per a l'anàlisi de la l'activitat de la població. No són adequades perquè es privilegia la producció enfront la reproducció, perquè parteix del criteri d'«ocupat estable» quan més d'una tercera part de la població activa (un quaranta per cent en el cas de les dones) no forma part d'aquest col·lectiu i perquè considera la població inactiva com a «restes». Al final d'aquesta sessió, Begoña Muruaga, una de les dones que formen l'ànima del Forum Feminista María de Maeztu, va fer una breu síntesi dels aspectes més innovadors i polèmics de les jornades.

Aquestes jornades varen resultar molt estimulants, jo diria que per dues raons: en primer lloc, perquè les dones del Forum Feminista M. Maeztu, que per cert té poc més de dos anys d'existència, tenen molta empenta. De fet, aquestes són les segones jornades que organitzen; les primeres, celebrades a Vitòria l'any anterior, es dedicaren al tema «Dones i mitjans de comunicació». Per altra banda, el lloc on es van desenvolupar les jornades, un local del centre de la ciutat de Donòstia, de la Caixa de Pensions, va facilitar la participació, no solament dels estudiosos, sinó dels protagonistes-actors mateixos del quefer demogràfic. I després de les sessions, a l'hora dels vins i dels àpats, el debat continuava. I és que els bascos saben conversar tan bé que quasi semblaria que «es perd el temps». Aquesta és una pràctica que a casa nostra està força oblidada i que, crec, hem de reivindicar.